

Nr 177.

Av herr **Näslund**, *angående viss ändring av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.*

En av de mest uppmärksammade nyheterna i 1934 års "Lag om tillsättning av prästerliga tjänster" var införandet av rätt för Kungl. Maj:t att var tredje gång kyrkoherdetjänst är ledig utnämna innehavare av tjänsten, oavsett hur församlingens val utfallit. Detta stadgande var ett resultat av många års diskussioner och utredningar i syfte dels att förstärka kyrkostyrelsens inflytande vid prästval, dels att bereda möjlighet till befordran för prästmän, som ansågos ha blivit förbigångna under den rådande ordningen. Tidigare hade andra reformförslag i samma syfte framkommit, t. ex. att viss procent av vid ett val röstberättigade skulle ha deltagit, om valutgången skulle vara avgörande. Slutligen blev det dock för det nämnda s. k. tredjegångsförfarandet — vilket till en början rönt motstånd i kyrkomötet — statsmakterna samlade sig.

I proposition nr 154 till 1934 års riksdag, som innehöll ny prästvalslag, framhöll statsrådet, "att vid utnämningens utövande stort avseende alltid måste fästas vid den anslutning, som någon av de å förslaget uppförda hade vunnit vid församlingsvalet". Inom första lagutskottet voro vid propositionens behandling meningarna mycket delade. Från olika håll framhölls, att förslaget betydde ett stort ingrepp i församlingarnas gamla rätt att välja präst. I flera motioner yrkades avslag. Det framhölls i en av dessa motioner, att "frågan om en reformering av det prästerliga befordringssättet framförts och i första hand drivits av kyrko- och prästmöten", men "endast i ringa mån givit eko i församlingarna".

Utskottet tillstyrkte propositionen på ifrågavarande punkt, men med "stor tvekan". Tillstyrkandet skedde "under uttalande av den bestämda förväntan, att i de fall, då utnämningens rätt tillkommer Konungen, församlingens val likväl kommer att tillmätas ett väsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visar en under avsevärt deltagande tydligt uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa". Under debatten i andra kammaren framhöll utskottets vice ordf., hr Linnér, att "vi ha trott, att ingen ecklesiastikminister kan bortse från detta uttalande, om det vinner riksdagens bifall". Flera talare talade för avslag, men från dem som gingo på utskottslinjen påpekades, att utskottets utlåtande borde vara en garanti för att församlingarnas rätt icke skulle komma att trädas för nära.

Redan vid 1936 års kyrkomöte, inte fullt två år efter den nya lagens ikraftträdande, fann sig dock biskop Bohlin i en motion föranlåten att fälla bl. a. följande omdöme:

”Erfarenheten har redan givit vid handen, att vetenskapen om prästvalets särställning i detta fall leder antingen till likgiltighet för röstning vid tredjegångsval eller också till häftig agitation, med hjälp av vilken man räknar på att kunna samla ett så stort röstetal för en viss kandidat, att dennes utnämning skall i möjligaste mån bliva säkerställd. I det förra fallet kommer röstningen tydligen att förlora sin avsedda vägledande betydelse och nedsjunker till tom formalitet. I det senare fallet åter föreligger risken, att församlingslivet för lång tid framåt upprives, försävt utnämningen kommer att gå i strid mot den föreliggande röstmajoriteten.”

Motionen utmynnade dock inte, som borde ha varit naturligast, i yrkande om tredjegångsförfarandets avskaffande utan endast i förslag att *val* icke skulle äga rum i dylika fall. Kyrkomötet avtog motionen, men samma motionär, understödd av ganska många ledamöter, kom igen med liknande yrkande vid 1938 års kyrkomöte. Kyrkolagutskottet väckte den gången uppmärksamhet med en passus i sitt avstyrkande utlåtande: ”Vidare kan framhållas, att tredjegångsstillsättning i regel förekommer så sällan i en och samma församling, att även om Kungl. Maj:ts utnämning skulle kännas såsom en oförrätt, detta måste vara glömt av den generation, som skall rösta vid nästa tredjegångsstillsättning”. Reflexionerna till detta yttrande torde göra sig själva.

Biskop Bohlin framhöll under den omkring tre timmar långa debatten, att om han hade sparat alla de brev och tidningsinsändare, han erhållit efter utnämningar i sitt stift som gått församlingarna emot, skulle han kunna leverera ett mycket livfullt och drastiskt åskådningsmateriel. Han framhöll också, att en präst, som kommer mot församlingens vilja, har ett starkt psykologiskt motstånd i församlingen att övervinna, ett motstånd, som kan försvåra församlingens arbete under år framåt.

Kyrkomötet avtog emellertid även denna motion. Samma öde rönt ett liknande yrkande i motion vid 1939 års riksdag, där dock under debatten livligt underströkos de dåliga erfarenheterna av tredjegångsförfarandet.

Förhoppningarna om att Kungl. Maj:t endast då särskilt starka skäl därtill förelågo skulle underkänna församlingens mening ha kommit på skam. År 1936 yrkade flera ledamöter av konstitutionsutskottet på anmärkning mot dåvarande statsrådet och chefen för ekklesiastikdepartementet för en utnämning i Himmets och Medåkers pastorat, Västerås stift. Vid valet hade en sökande fått samtliga röster utom 6 — 303 personer deltog i valet — men trots detta utnämndes en sökande, som ingivit ansökan direkt till Kungl. Maj:t. Konstitutionsutskottet biföll icke förslaget, men i en reservation framhölls med skärpa, att en dylik tillämpning icke stode i överensstämmelse med utfästelserna vid lagens antagande. Det nämnda fallet är icke isolerat. Snart sagt varje år förekommer det utnämningar, som förefalla den allmänna opinionen orättvisa och i strid med lagens mening.

Någon sammanställning av utgången av tredjegångsval samtliga år sedan tillkomsten synes icke finnas tillgänglig. Inom ekklesiastikdepartementet har

emellertid upprättats en tabell för de senaste 5 åren, vilken understrycker den här framförda meningen, att församlingarnas rätt är hotad.

Tabell över tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänster
under tiden 1/1 1938—31/12 1942.

S t i f t	Antal	U t n ä m n d		Annan på förslag upp- satt och förordad	Extra sökande
		Den med högsta röste- tal valde	Den med lägre röste- tal valde		
Uppsala	16	9	3	—	4
Linköpings.....	17	9	4	3	1
Skara	6	2	1	1	2
Strängnäs	9	5	2	2	—
Västerås	11	6	4	—	1
Växjö	10	7	—	2	1
Lunds	10	7	—	2	1
Göteborgs	13	8	1	—	4
Karlstads	11	7	2	—	2
Härnösands	10	6	2	—	2
Luleå	4	3	1	—	—
Visby	4	4	—	—	—
Stockholms	4	1	1	—	2
	125	74 (59,2 %)	21 (16,8 %)	10 (8 %)	20 (16 %)

Det måste betecknas såsom en mycket anmärkningsvärd utveckling, att Kungl. Maj:t ansett sig böra underkänna församlingens mening i 40 procent av fallen. Inte minst egendomligt är att i 16 procent "extra sökande" blivit utnämnda, d. v. s. prästmän, som ej velat ställa sig under församlingens val.

Det förefaller nödvändigt att något göres för att återställa församlingarnas gamla självbestämmningsrätt. Genom att ta bort församlingsvalet var tredje gång kyrkoherde skall tillsättas, när man inte problemets kärna. Detta skulle visserligen innebära en hyfsning av de nuvarande bestämmelserna, varigenom split och strid kunde undvikas, men därmed kopplades dock församlingarna av från inflytande. Det naturligaste borde väl vara att återgå till vad som gällde före 1934 års lag, att återställa församlingarnas rätt att vid alla tillfällen, då icke fjärde provpredikant kallats, genom val avgöra saken. År 1934 gjordes på detta område onekligen ett avsteg från självklara demokratiska rättigheter. Genom lagens tillämpning ha dess motståndare blivit styrkta i sin redan 1934 uttalade uppfattning.

Församlingarnas rätt att välja präst är, som tidigare framhållits, mycket gammal. Om den under gångna tider i vissa fall varit underställd restriktioner, t. ex. genom förekomsten av regala pastorat och genom patronatsrätt, kan

detta inte utgöra något motiv för en begränsning i vår tid. Om det är någonstans, där det personliga måste tillmätas stor betydelse, är det vid val av en prästman, som ej endast skall vara ämbetsman utan främst själasörjare. Enbart lärdomsmeriter eller antal tjänsteår kunna ej få vara avgörande. Det torde också — vilket tydligt framgår av biskop Bohlins tidigare citerade yttrande inför kyrkomötet — inte vara så angenämt för en prästman att ovälkommen eller med en mycket liten del av de i valet deltagande bakom sig tillträda en kyrkoherdebefattning. Inte heller kan det vara till gagn för tjänstens utövande. Det av gammalt i vårt land goda förhållandet mellan präst och församling utsättes för påfrestningar. Ingen prästman bör förmenas att redan från början av sin tjänst känna sig arbeta med församlingsbornas stöd. Även om meningarna äro delade vid ett vanligt prästval, då församlingen avgör, brukar man i god demokratisk ordning respektera vad majoriteten uttalat. Den vanliga ordningen bör vara det naturliga vid alla prästval.

Vid tredjegångsval har man — som biskop Bohlin framhöll — antingen varit helt likgiltig eller igångsatt en livlig agitation. I regel torde väl Kungl. Maj:t och kyrkliga myndigheter ha ansett ett livligt deltagande önskvärt. Att det understundom kan ha sina risker med ett livligt valdeltagande, fick man dock bevis för vid ett kyrkoherdeval i Linköpings stift hösten 1942. Det gällde icke tredjegångsval. Församlingarna i pastoratet hade som fjärde provpredikant kallat sin komminister sedan många år, vilken valdes med 967 röster. Trots detta utnämndes en prästman, som hade erhållit 497 röster. Biskopens förord för den utnämnde var unikt så till vida som att komministerns höga röstetal tydligen ansågs alltför högt! I sin ämbetskrivelse yttrade biskopen nämligen bl. a. följande: "Valdeltagandet har varit utomordentligt starkt. Det synes mig därför icke osannolikt att härvid även andra hänsyn än det rena församlingsintresset gjort sig gällande, och jag anser mig därför icke kunna tillmäta avgörande betydelse åt en under sådana förhållanden vunnen röstpluralitet". Uttalandet, som väckte stort uppseende, synes visa, huru en tendens att underkänna folkets vid val uttalade mening även vid andra val än tredjegångsval stundom ger sig till känna inom den kyrkliga ämbetsmannavärlden.

Då det år 1934 införda s. k. tredjegångsförfarandet strider mot demokratiska krav och synes vara till skada för det kyrkliga livet, föreslås,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag i fråga om sådan ändring av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att stadgandet i 41 § 4 mom. om att Konungen äger utnämningrätt till kyrkoherdetjänst var tredje gång den är ledig upphäves.

Stockholm den 24 januari 1943.

P. J. Näslund.